СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ
„СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
БИОЛОГИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
БИОЛОГИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ

SOFIA UNIVERSITY
St. KLIMENT OHRIDSKI
FACULTY OF BIOLOGY
FACULTY OF BIOLOGY
SOFIA UNIVERSITY

РЕЦЕНЗИЯ

По документите на конкурс за заемане на Академична длъжност „Професор“ в област на висше образование 4. Природни науки, математика и информатика - Професионално направление 4.3. Биологически науки (Биохимия), към МУ-Варна, Факултет по фармация, Катедра „Биохимия, молекулна медицина и нутригеномика“, обявен в Държавен вестник, бр. 7 от 23.01.2024 г.

РЕЦЕНЗЕНТ: проф. д-р Светла Димитрова Петрова (дб)
член на научно жури, съгласно заповед № Р-109-96/21.03.2024 г
на Ректора на МУ-Варна, проф. д-р. Димитър Райков д.м.н

КАНДИДАТ: доц. д-р Мария Атанасова Раданова (дб), Катедра „Биохимия, молекулна медицина и нутригеномика“, Факултет по фармация, МУ-Варна

1. Общо представяне на процедурата:

Конкурсът за “Професор”, в област на висше образование 4. Природни науки, математика и информатика - Професионално направление 4.3. Биологически науки (Биохимия), е обявен за нуждите на Катедра „Биохимия, молекулна медицина и нутригеномика“ на Факултета по Фармация при МУ-Варна, в Държавен вестник, бр. 7 от 23.01.2024 г.

Научното жури е сформирано със заповед № Р-109-96/21.03.2024 г. на Ректора на МУ-Варна, проф. д-р Димитър Райков д.м.н., на основание чл. 4, ал.1 и ал.2, чл. 29а, ал.1 от Закона за развитие на Академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), чл. 6, ал.1, чл.139, ал.1 и ал.3 от Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и развитие на Академичния състав в МУ-Варна.

Съгласно представените документи от отдел „Кариерно развитие“, доцент Раданова има стаж по специалността повече от 23 год., което напълно удоволетворява изискванията посочени в ЗРАСРБ, както и придобита специалност по Биохимия като допълнително условие по конкурса. Представените от кандидата материали са прецизно изготвени и окомплектовани в съответствие със законовите изисквания. Декларирам, че нямам общи публикации с кандидата, представени за настоящия конкурс.

2. Кратки биографични данни за кандидата

Доцент д-р Мария Раданова завършва с отличие магистърската степен на обучение по специалността „Молекулярна биология“ (специализация „Клинична химия”) в Биологическия факултет на Софийски университет „Св. Климент Охридски” през 1999г. с професионална квалификация - молекулярен биолог. След това веднага започва работа като биолог в ИБИР „Акад. К. Братанов” – БАН. От 2001 г. професионалното й развитие продължава в Русенския университет “Ангел Кънчев” (филиал – Силистра), където след конкурс заема последователно длъжностите асистент и ст. асистент. След 2006г., научното и професионално развитие на Мария Раданова са свързани с Медицинския университет “Проф. д-р Параскев Стоянов” –

Варна и Катедра „Биохимия, молекулна медицина и нутригеномика“, където започва докторантура на самостоятелна подготовка по Биохимия и се издига последователно от асистент - старши асистент - главен асистент до доцент (2016 - досега). От 2017 г.е и доцент в УМБАЛ „Св. Марина“, Варна.

Моите лични впечатления от проявените работоспособност, упоритост, отговорност и най-вече определената насоченост на Мария Раданова към изследователска работа, са от времето й на кръжочник и дипломант в Лабораторията по молекулярна имунология на Катедрата по Биохимия на СУ, където тя работи по актуален научен проблем свързан с ролята на C1q компонента на комплемента при патологични и автоимуннни заболявания. Мария Раданова продължава изследванията по установяване на механизмите на междумолекулните взаимодействия на компонентите на комплемента, ролята им при системен лупусен нефрит и клиничните възможности за повлияването им, в дисертационния си труд по Биохимия на тема: „*Проучване на молекулни ефекти от инхибирането на C1q при болни с лупусен нефрит*“, защитен през 2012г.

Имунологичните изследвания и познания на Мария Раданова са нейният личен принос и към интегралното научно развитие на Катедра „Биохимия, молекулна медицина и нутригеномика“. Като преподавател и докторант в МУ-Варна, Мария Раданова придобива и допълнителна специализация по медицинска Биохимия, изисквана от медицинските университети, което задължително я е издига на по-високо преподавателско ниво. През последните години, доц д-р Раданова продължава усъвършенстването и обучението си в различни съвременни биологични направления чрез участие в многобройни семинари и курсове, организирани от престижни научни институции - EMBO, UCL, EMQN CIC, University of Pittsburgh, Mendel Institute и др.

3. Оценка на научната продукция и наукометричните показатели на кандидата

За участие в конкурса за заемане на Академичната длъжност „Професор“, доц. д-р Мария Раданова е представила Академична справка от научни трудове, които напълно покриват, както Националните, така и тези на Медицинския университет – Варна изисквания, включваща 14 публикации (реферирани и индексирани в Scopus и Web of Science), 2 публикувани глави от книги, 1 глава в публикуван университетски учебник, 2 публикувани университетски учебни пособия, 1 дисертационен труд и 15 участия с доклади и постери в национални и международни научни форуми.

- ✓ ***показател А1 (50т.)***- Дисертационен труд за придобиване на образователна и научна степен „Доктор“
- ✓ ***показател В4 (102т.)*** - 5 научни публикации (2 - Q1; 2 - Q2; и 1- Q4) в издания, реферирани и индексирани в Scopus и Web of Science
- ✓ ***показател Г7 (210т.)*** - 9 научни публикации (2-Q1; 5-Q2; и 2-Q3), в издания, реферирани и индексирани в Scopus и Web of Science, но извън равностойните на хабилитационен труд
- ✓ ***показател Г8 (30т.)*** - 2 публикувани глави от книги
- ✓ ***показател Д11(238т.)*** – 119 цитирания на представените научни публикации
- ✓ ***показател Е13 (100т.)*** – 3-ма успешно защитили докторанти
- ✓ ***показатели Е14-Е18 (207т.)*** – ръководство (4) и участие (4) в научни и образователни проекти
- ✓ ***показател Е19*** - 1 глава в публикуван университетски учебник
- ✓ ***показател Е20*** - 2 публикувани университетски учебни пособия, като Мария Раданова е научен редактор на едното от тях.

Доц. д-р Мария Раданова е кореспондиращ и/или първи автор в 7 публикации, а в 5 е последен, като научните трудове в показатели В4, Г7 и Г8 (общо 16) за периода от 2017 – 2023 г. са с общ Impact Factor 44,892, общ Scimago Journal Rank 10,732 и са цитирани 119 пъти (съгласно справка на НАЦИД с рег. № 94-06-26 от 29.02.2024 г.).

Доц. д-р Раданова представя и 2 пълнотекстови публикации (означени с П1 и П2 - 35т.) в научни издания, реферирани и индексирани в световни бази данни с научна информация, над минималните наукометрични изисквания за заемане на АД „професор". Резултатите от изследванията на доц. Раданова, включени е конкурса са докладвани на 3 национални и 11 международни научни форуми.

4. Основни приноси в научната и научно-приложната дейност

Доц. д-р Мария Раданова е представила резултати от изследвания, чиито оригинални научни приноси са определени в три категории – фундаментални, научно-приложни и методични. Аз бих определила приносите като взаимосвързани елементи от интегрални научни изследвания в съответните съвременни биологични направления, по които е работила в периода 2017-2023г.:

I. Диагностични, прогностични и предикативни биомаркери при солидни тумори
(5 публикации, равностойни на хабилитационен труд - В4.1.; В4.2.; В4.3.; В4.4.; В4.5.); Г8.2.; Е19 и 6 международни научни форума с публикувани абстракти.

- ***Некодиращи РНК*** (***ncRNAs***) и единични нуклеотидни полиморфизми (***SNPs***) като диагностични и прогностични биомаркери

Доц. Раданова е ръководител на два интердисциплинарни, научноизследователски проекта и една докторска дисертация (защитена 2022г.), които изследват закономерности при нарушена генна експресия и регулация на колоректален карцином. Приносите са свързани с изследване *ролята на некодиращи РНК-и* (ncRNAs – circRNA и miRNAs) при процесите на клетъчна диференциация, генна експресия, ремоделиране на хроматина и епигенетична регулация, стабилизиране на функционално активни белтъци и повлияване на функциите на други активни ncRNAs, чиито нарушения отключват различни патологични състояния и канцерогенеза. Резултатите от тези изследвания са свързани с: *откритието на ncRNAs* с диференциална експресия в плазмата при пациенти с метастатична болест в сравнение със здрави контроли; *открити 4 нови circRNAs*, от които две *са специфични* (*с потенциал за ранното детектиране на метастазиране - hsa_circ_0001445 и hsa_circ_0007915)*, разграничаващи пациенти, провели адювантна химиотерапия в III стадий на заболяването от пациенти с метастатична болест в IV стадий; *създадена е база данни от специфични circRNAs* с онкогенна функция с цел circRNAs да се превърнат в таргети за инхибиране на туморната активност при колоректален карцином; *установена е ролята на една от откритите circRNAs (hsa_circ_0001445)* като независим фактор за лоша прогноза при карцином на дебелото черво (приложен е мултивариантен регресионен Cox анализ с прогностична цел); *открити са miRNA (miR-618 и miR-143*), чиито нива показват зависимост и корелация с нивата на експресия на вече откритите circRNAs (*hsa_circ_0001445)* и също са с прогностичен потенциал при пациенти с метастатичен рак на дебелото черво; *установени са определени SNPs в гените на откритите miRNAs* - по-дълга обща средна преживяемост при пациенти с колоректален карцином доказва, че има асоциация на АА генотипа на rs353293 в генния клъстер на miR-143/145 и на ТТ генотипа в rs7372209 в гена за miR-26a-1; представени са нови данни за връзка на АА генотипа на rs353293 (кавказка кохорта) с висок риск от развитие на колоректален карцином; хетерозиготният АС rs2682818 генотип, има понижен риск от рак на дебелото черво (В4.3 и В4.4, отличена с висок Field-Weighted Citation Impact от 0.88); *3 miRNAs* (miRNAs-SNPs – miR-146a rs2910164; miR-27a rs895819 и miR-608 rs4919510) са *дефинирани* като обещаващи в качеството им на прогностични и диагностични биомаркери при колоректален карцином.

Доц. д-р Раданова *издига механистична хипотеза*, според която нивата на изследваните circRNA и miRNAs са високи при пациентите с метастатичен колоректален карцином не само поради променената експресия и регулация в туморните клетки, но и поради функцията на имунните клетки от туморната микросреда, неоваскуларизацията, съдово индуцираната некроза и влиянието на резидентни имунни клетки в органите с метастази. Убедена съм, че тясната имунологична специализация на доц. Раданова има голям принос при анализите и интерпретация на получените резултати, които позволяват да се открие тази закономерност. В публикуваната глава от книга (Г8.2) е представена оригинална интерпретация на механизмите, чрез които транскрибираните ултраконсервативни региони (T-UCRs) регулират генната експресия и как тяхната собствена експресия се регулира.

- ***Белтъчни и генетични биомаркери*** с прогностично и предикативно значение (Г7.1.; Г7.2.; Г7.3. и Г7.4.)

Смятам, че включването на доц. Раданова като имунолог и молекулярен биолог в мащабно интегрално изследване, проведено в колаборация с големи екипи от лекари онколози, патолози, генетици, имунолози и биохимици, оказва значително влияние върху нейното израстване като учен с широк поглед върху различни патологични състояния, което е важно за научната дейност в Катедрата по Биохимия, молекулна медицина и нутригеномика. В това направление се открояват няколко важни постижения, направени за първи път: *предикативната и прогностичната роля на RIPK3* при метастатичен рак на дебелото черво; *оценка за честотата на срещане на мутации в KRAS при български пациенти* с авансирал и метастатичен колоректален карцином; *анализ и оценка на високо NLR* съотношение (неутрофили/лимфоцити) и саркопения при недребноклетъчен карцином на бял дроб при пациенти, които прогресират при Pt-базирана химиотерапия, което веднага дава информация за по-високия риск от развиване на хиперпрогресивно заболяване след имунотерапия; *представени са данни за честотата на PIK3CA мутациите (29.2%)* при български пациентки с метастатичен карцином на гърдата (HR+/HER2-), което се асоциира с наличието на метастатично заболяване при диагностициране, но присъствието на мутации не повлиява ендокринната терапия.

II. Молекулни ефекти от инхибирането на C1q – първия компонент на системата на комплемента – при пациенти с автоимунни заболявания (А1.; Г7.8.; Г7.9. и Г8.1.).

Имунологичното научно направление на доц. Мария Раданова е задълбочено продължение на първоначалните й научни интереси, отразени най-пълно в дисертационния й труд за придобиване на ОНС „Доктор" (А1.), а в последствие представят дългогодишното й международно сътрудничество с едни от най-известните учени в областта на системата на комплемента и са реализирани в рамките на международен научноизследователски проект (Г8.1.), както и изработване на докторски дисертации под нейно ръководство (Г7.8. и Г7.9.).

Тук приносите се отнасят до изследване на взаимодействието структура-функция на подкомпонентата на комплемента C1q, която отключва класическия път на активация и чиито функционален дефицит корелира с критичната роля на колагеновите участъци на сложната белтъчна молекула за поддържане на толерантността към собствените структури. Установява се образуване на комплекси между автоантитела и/или продуктите, получени при хемолиза, с глобуларните домени на C1q, което повлиява отстраняването на имунните комплекси и CRP-опсонираните апоптотични клетки при лупусен нефрит (А1.). Открити и установени са единични нуклеотидни полиморфизми (SNPs: rs665691, rs682658, rs172378, rs292001 и rs294179) в генния клъстер за C1q, които могат да се асоциират с риск от развитие на ревматоиден артрит (напр.,G-алел и GG генотип на rs172378, както и AA генотип на rs292001). В *методично отношение* е създаден и представен подробен протокол (ELISA метод) за рутинна *детекция на анти-C3 автоантитела* в плазма, които имат диагностичен и прогностичен потенциал като биомаркери, защото при около 30% от пациентите с лупусен

нефрит тези автоантитела се детектират и концентрацията им корелира с тежестта на заболяването (Г8.1.).

III. Патологична дисрегулация на метаболизма
(Г7.5.; Г7.6.; Г7.7 (П1.) и (П2.)).

Актуалността на това научно направление е безспорна и е пряко свързана с редица метаболитни нарушения базирани на промяна в регулацията на метаболизма - затлъстяване чернодробна стеатоза и диабет. Основните оригинални научни приноси на изследванията в това направление могат да се отнесат към изследвания на цитопротективния ефект на S-аденозилметионина (SAM) върху хепатоцитите, като в условия на фруктозо индуцирано разстройство при плъхове с мастен черен дроб (Г7.5) и различни концентрации на SAM, се *доказват повишени нива на експресия на хемоксигеназа-1 (HO-1), малонов диалдехид, SH-групи в черния им дроб и повишени нива на плазмените триглицериди. Серумните нива на цитокератин-18 (CK-18) се използват като биомаркер* за неинвазивна оценка на чернодробно увреждане при метаболитен синдром (Г7.6) и показват ключовата роля на апоптозата в патогенезата на чернодробното увреждане, индуцирано от високото съдържание на фруктоза.

В пионерно изследване на връзката между вариантите в динеин-свързани гени и мъжкото безплодие (Г7.7.), основаващо се на дисрегулация на метаболизма, се доказва, че нарушения в *синтезата и асемблирането на полипептидни вериги на динеина корелира с повишен риск за инфертилитет при мъжете. Идентифицирани са варианти на 15 динеин-свързани гена,* които биха могли да се използват като за бъдещи изследвания върху проблемите с подвижността на сперматозоидите.

Специално направление в Катедрата по Биохимия, молекулна медицина и нутригеномика на Фармацевтичния факултет са проучванията върху антиоксидантните и противовъзпалителните ефекти на Варненските серни минерални води. Научният екип с участието на доц. Раданова установява, че минералните води водят до значително повишаване на общия глутатион и тиоли и експресията на γ-глутамилцистеинил лигаза, което е показател за подобрен редокс статус, от друга страна средните плазмени нива на креатинина и високочувствителния С-реактивен протеин (hs-CRP) намаляват, а скоростта на гломерулна филтрация (eGFR) и диурезата се повишават значително.

5. Учебно-преподавателската дейност и научното ръководство на студенти

Като щатен преподавател в МУ-Варна, доц. д-р Мария Раданова участва активно в обучението на студенти и докторанти, извеждайки лекционни курсове по Биохимия за студенти в спец. "Дентална медицина", "Кинезитерапевт" и "Медицински лаборант". Академичната справка от отдел „Учебна дейност" показва сериозна аудиторна натовареност от ~ 215 часа/година (лекции и упражнения) по Биохимия за последните четири учебни години. Трите защитени докторски тези под нейно ръководство са доказателство за научна ангажираност и обучение на студентите за изследователска работа в лабораториите. Съавтор е на учебник - „*Биология на чернодробното метастазиране при колоректален карцином. Жлъчно-чернодробна и панкреатична хирургия*" издадена от Военномедицинско издателство (ВТУ Каблешков ЕООД), както и на две учебни пособия по Биохимия -„*Задачи и практически упражнения по биохимия*" (за студенти по медицина и кинезитерапия), издадени от МУ „Проф. д-р Параскев Стоянов" – Варна.

6. Научни проекти

Доцент д-р Мария Раданова представя богата и интензивна проектна дейност, участвайки активно в 8 проекта, като на 4 (финансирани от Фонд „Наука" и Фонд „Научни изследвания") е ръководител, включително един по програма за двустранно сътрудничество –

България – Франция („*Автоимунен отговор срещу плазмени протеини на вродената имунна система*") и един международен проект финансиран от INSERM - „Anti-complement auto-antibodies: relevance for immune dysregulation and kidney injury in lupus nephritis (AutoCompLN)", съвместно с екип на проф. Любка Руменина в Париж. Средствата за финансиране, на ръководените от доц. Раданова проекти, достигат ~ 300 000 лв., което е сериозен принос за научната дейност във Факултета по Фармация на МУ-Варна.

***Приемам справката за изпълнение на минималните национални изисквания** по чл. 2б от ЗРАСРБ, за научната област 4. Природни науки, математика и информатика и професионалното направление 4.3 Биологически науки (Биохимия), в която доц. д-р Мария Раданова надхвърля точките по група от показатели Г, Д и Е.*

7. Заключение

Като член на Научното жури по обявения конкурс подкрепям кандидатурата на доц. д-р Мария Раданова за академично израстване. Личните ми впечатления от доц. д-р Мария Раданова я е определят като високо-квалифициран интердисциплинарен специалист, с много силна мотивация и активна изследователска дейност в областта на биохимията, молекулярната биология и имунологията, доказвайки необходимостта от интегрално мислене в съвременната биологична наука. Доц. Мария Раданова е вече утвърден високо-квалифициран преподавател - лектор и ръководител на докторанти.

Представените научни трудове съдържат приноси с фундаментален, методичен и приложен характер, по обем и качество надхвърлят изискванията за присъждане на академичната длъжност „професор" и са в областта на обявения конкурс, отговарящи напълно на изискванията на ЗРАСРБ. Сигурна съм, че доц. Раданова притежава компетенции и умения за издигане на научни концепции, придобила е богат опит в ръководството и подготовката на докторанти и на работата в екип, които са от съществено значение за реализация на научни изследвания, публикации и проекти. Убедено давам своята ***положителна*** оценка и препоръчвам на Научното жури да избере доц. д-р Мария Раданова за „професор" по професионално направление 4.3. Биологически науки, с научна специалност „Биохимия" към Катедра „Биохимия, молекулна медицина и нутригеномика" на Факултета по Фармация при Медицински университет „Проф. д-р Параскев Стоянов" – Варна.

Заличено на основание чл. 5, §1, б. „В" от Регламент (ЕС) 2016/679

София,
20.05.2024г.

Рецензент:
Проф. д-р Светла Петрова/